

Propaganda antiliberal i lluita ideològica durant el Trienni Liberal a Catalunya (1820-1823)¹

per Ramon Arnabat Mata

L'estudi de la contrarevolució i l'antiliberalisme és imprescindible si volem conèixer a fons la societat catalana del segle XIX i, dins d'aquest estudi, ens sembla del tot útil l'aproximació als aspectes ideològics i propagandístics de l'antiliberalisme a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823). Els textos que serveixen de base a aquesta recerca, i que parcialment transcrivim a continuació, procedeixen de l'anomenada literatura de canya i cordill,² de fulls volants³ i del manuscrit del soldat reialista Xaconín enrolat a les files de la partida de Joan Romagosa.⁴ Deixem, parcialment, de banda els manifestos oficials i les declaracions dels caps de la revolta que han rebut abundant atenció.⁵

Propaganda i lluita política

Un dels aspectes més destacats del Trienni fou l'important desplegament propagandístic que liberals i reialistes endegaren per divulgar les seves idees

1. Aquest article forma part d'un treball de recerca més ampli sobre la revolució i la contrarevolució a la Catalunya del Trienni Liberal que ha obtingut l'ajut econòmic del Centre d'Història Contemporània de Catalunya, de la Fundació Ortega i Gasset i de la Fundació Jaume Bofill.

2. Podem fer un seguiment de l'abundant producció d'aquest tipus de literatura a partir de Mariano AGUILÓ i FUSTER, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860* (Barcelona 1977) [Madrid 1923]; Jean AMADE, *Bibliographie critique pour [...] la Renaissance littéraire en Catalogne au XIX siècle* (Tolosa 1924); i Antonio PALAU i DULCET, *Manual del librero hispanoamericano* (Barcelona 1448-1977) (2a. ed.).

3. Localitzats a l'Arxiu Judicial de l'Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès, *Processos*, segle XIX, caixes XVI (1821) i XVII (1822).

4. Ramon ARNABAT, Manuel BOFARULL i Joan Anton VENTURA (ed.), *La llibreta d'en Xaconín. Dictari d'un soldat reialista del Penedès (1820-1823)* (Vilafranca del Penedès 1993). Sobre Joan Romagosa, vegeu Manuel BOFARULL, *Don Joan Romagosa i Pros. Un general del Penedès* (Vilafranca del Penedès 1985).

5. Vegeu José M. RODRÍGUEZ GORDILLO, *Las proclamas realistas de 1822* (Sevilla 1969); José Fermín GARRALDA, *Fundamentos doctrinales del realismo y el carlismo (1823-1840)*, «Aportes», núm. 9 (1988), ps. 3-30; i Alexandra WILHELMSSEN, *Los realistas en el Trienio Constitucional: Manifestos de la Regencia de Urgel*, «Cuadernos de Historia de España», núm. 67-68 (1982), ps. 369-400, i *La formación del pensamiento político del carlismo (1810-1875)* (Madrid 1995), ps. 67-157. Un bon reguitzell d'aquestes proclames, manifestos i declaracions les podem trobar al volum XXI dels *Papeles Reservados de Fernando VII* de l'Archivo del Palacio Real (PRFVII-APR).

entre la població. Per un costat, els llibres,⁶ el teatre⁷ i la premsa,⁸ orientats a un públic més instruït. Per l'altre, i com a mitjà per a arribar directament al poble, la propaganda oral (sermons, conferències, discursos, etc.).⁹ Al mig, la literatura de canya i cordill, és a dir, la impresa en forma de plec solt o full volander, que podia ser un romanç, una cançó, un relat curt o bé un col·loqui o una conversa, i que tindrà una gran importància en la confrontació ideològica i la propaganda política d'aquests anys.¹⁰ El seu baix preu, el reduït nombre de fulls, l'accessibilitat i l'adaptabilitat a l'espai i el temps són factors que contribuïren poderosament a la seva divulgació.¹¹ Amb un caire planer i utilitzant la forma de conversa

6. Podem adonar-nos de l'abundor de publicacions polítiques d'aquests anys consultant les recopilacions ja citades d'AGUILÓ, *Catálogo...*, i PALAU I DULCET, *Manual...*

7. Cal destacar la figura de Josep Robrenyo que ja ha merescut l'atenció de diferents historiadors: Pere ANGUERA, *El teatre anticarlit de Robrenyo*, dins Josep M. SOLÉ I SABATÉ (dir.), *Literatura, cultura i carlisme* (Barcelona 1995), ps. 3-21; Rodolf LLORENS, *Josep Robrenyo. El nou concepte de la Renaixença* (Barcelona 1981); Lluís MARFANY, *Teatre revolucionari* (Barcelona 1965); Josep M. POBLET, *Josep Robrenyo. Comediant, escriptor i revolucionari (1783-1838)* (Barcelona 1980). Sobre el teatre en general durant aquests anys vegeu Xavier FABREGAS, *Teatre català d'agitació política* (Barcelona 1969) i *Les formes de diversió en la societat catalana romàntica* (Barcelona 1975); i M. Teresa SUERO ROCA, *El teatre representat a Barcelona de 1800 a 1833* (Barcelona 1987), vol. 1, ps. 171-197 i 257-285.

8. Una visió general del paper de la premsa durant la revolució liberal a Alberto GIL NOVALES (ed.), *La prensa en la Revolución Liberal: España, Portugal y América Latina* (Madrid 1983); i més concretament sobre el Trienni a Juan F. FUENTES, *Estructura de la prensa española en el Trienio Liberal: difusión y tendencias*, dins «Trienio. Ilustración y Liberalismo», núm. 24 (1994), ps. 165-196.

9. Vegeu com a exemple el sermó manuscrit d'un rector de la província de Girona (25 d'agost de 1822) que es troba al vol. XXI, fol. 133-135, del PRFVII-APR. Altres exemples de signe contrari a Gerard DUFOUR (ed.), *Sermones revolucionarios del Trienio Liberal (1820-1823)* (Alacant 1991). Vegeu, també, François LEBRUN, *Parole de dieu et Révolution. Les sermons d'un curé angevin avant et pendant la guerre de la Vendée* (Tolosa 1979).

10. Una de les primeres obres d'aquests tipus que va aparèixer fou una traducció catalana, feta pel pare agustí Albert Pujol, d'una obra castellana editada per primer cop durant les Corts de Cadis: *Catecisme polític al objecte d'instruir als catalans en los drets, privilegis i ventajas quels proporciona la Constitució Política de la Monarquía española y las obligaciones que els imposa* (Barcelona 1820) (un exemplar a Biblioteca de Catalunya [BC], *Follets Bonsoms* [FB], núm. 4.283). En la mateixa direcció *Manual de la Constitució espanyola* [...] (Vic 1820) (BC, FB, núm. 4.823) i, el més breu i directe, *Proclama als incautos y sensills paisans* (Girona 1820) (BC, FB, núm. 1.733). Aviat apareixeran els diàlegs com el *Coloqui entre un rector y un pagès anomenat Macari* (Barcelona 1280) (BC, FB, núm. 1.734) i en el mateix sentit *Instrucció breu de la Constitució* (Barcelona 1820) (BC, FB, núm. 1.948). Pel bàndol realista, el personatge més destacat serà el dominic Tomàs Bou que va escriure, entre altres, *Conversa entre Albert y Pasqual* (Barcelona 1821) (Institut Municipal d'Història de Barcelona, B-1823-8°[op] 2); *Constitució sens màscara o verdadera idea de la Constitució* [...] (Barcelona 1823) (BC-FB, núm. 6.756); i *Entero solemne de la Constitució de Cadis* [...] (Manresa 1823) (BC, FB, núm. 1.719). Aquesta era una pràctica força comuna arreu dels Països Catalans, com podem comprovar a Manuel CIVERA, *Colección de varias conversaciones abusivas al nou sistema constitucional* (València 1820).

11. Hem tractat aquest tema a Ramon ARNABAT, *Liberals i realistes en la literatura de canya i cordill durant el Trienni Liberal (1820-1823)*, dins SOLÉ I SABATÉ (dir.), *Literatura...*, ps. 51-87. Vegeu Julio CARO BAROJA, *Ensayo sobre la literatura de cordel* (Madrid 1969), ps. 292-295; Joaquín MARCO, *Literatura popular en España en los siglos XVIII y XIX* (Madrid 1977), 2 vols.; i Lluís ROURA, *Ejército y Constitución a partir de los «Diálogos», «Conversaciones» y «Coloquios» en los orígenes del constitucionalismo español*, dins Alberto GIL NOVALES (ed.), *Ejército y pueblo. Homenaje al general Riego* (Madrid 1981), ps. 20-31. Nydia M. RUIZ, *El género catequístico-político*, dins «Trienio. Ilustración y Liberalismo», núm. 26 (1995), ps. 15-65. Una reproducció

pretenien de contrarestar la propaganda de l'enemic i afirmar els principis propis. Per aquest motiu, poden ser tan interessants les preguntes com les respostes, ja que les primeres semblen respondre els principals interrogants plantejats a la societat, als quals es vol donar una resposta. Aquest conjunt de diàlegs i converses formen una unitat dialèctica, ja que molts dels temes a tractar són els mateixos, tot i que lògicament, des de diferents punts de vista. Al mateix temps, uns són respostes a altres, directes o indirectes, com podem comprovar en la seva cronologia.¹²

La propaganda política però, per molt senzilla que fos, no podia arribar de primera mà a tothom, ja que molta gent no sabia llegir, si bé és cert que una determinada redacció facilitava la seva lectura i posterior divulgació.¹³ Aquesta propaganda política es dirigia més als sectors socials que feien d'intermediaris entre les idees dels dirigents i el poble, que no pas al mateix poble,¹⁴ malgrat les pretensions d'alguns de servir per a «instrucció de la gent del Cam[p]» «instrucció».¹⁵ Sembla que, tot i que la major part de documentació que analitzarem és formalment anònima, els seus redactors foren persones dels sectors cultes i acomodats de la societat de l'època (majoritàriament pertanyents al clero i a les professions liberals).¹⁶

*El debat liberal sobre les raons dels aixecaments reialistes i la importància de la propaganda política*¹⁷

Per als reialistes era clar que els aixecaments antiliberals «no se pueden expli-

desordenada de fragments d'aquesta literatura a Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX. Tomo II: El turbulento reinado de Fernando VII*, ps. 274-338. Vegeu, també, *Catecismos políticos españoles arreglados a las constituciones del siglo XIX* (Madrid 1989) i Alfonso CAPITAN DIAZ, *Los catecismos políticos en España 1808-1822* (Granada 1978). Algunes notícies indiquen que de la *Conversa entre Albert y Pascual* se'n editaren uns 20.000 exemplars.

12. Vegeu ARNABAT, *Liberals...*, op. cit., ps. 54-55.

13. El cens de 1860 dona per a la província de Barcelona un 24% d'alfabetitzats i xifres inferiors per a la majoria de comarques catalanes. No podem oblidar, però, com assenyalava Antonio GRAMSCI, *Cultura y literatura* (Barcelona 1967), ps. 197-198, les possibilitats de la lectura col·lectiva, com a eina difusora de determinada literatura popular, sobretot de la de poques pàgines.

14. Són els anomenats intermediaris culturals. Sobre aquesta qüestió, vegeu AUTORS DIVERSOS, *Les intermèdiaries culturals* (Provença 1980); i Lluís ROURA, *Poders i mentalitats: anotacions entorn de la intermediació cultural a la Catalunya del segle XVIII*, dins *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. 2 (Barcelona 1981), ps. 620-628. Per al «liberal del camp» «liberal», en un article al «Diario Constitucional», de 12 de maig de 1820, els intermediaris culturals entre el món i la comunitat rural eren, a més del rector, els mestres de minyons, els barbers i els ferrers, pels quals els pagesos havien de passar cada setmana. El rector controlaria aquest petit grup i el petit grup difondria les idees reialistes o liberals a la resta de la població.

15. *Coloqui entre un rector y un pagès anomenat Macari* (Barcelona 1820) (IMHB, 1820-8°-full. 18), i dins del mateix subtítol (setena línia).

16. Amb l'excepció de les converses entre Albert i Pasqual, de les quals, malgrat que les primeres versions sortiren sense signatura, l'any 1830 es publicà una recopilació a Barcelona: *Quatre converses entre dos personatges dits Albert i Pasqual* [IMHB, B-1830-8^o(op)2] que ja és signada per Tomàs BOU, un dominic professor a la Universitat de Cervera i després lector de filosofia al convent de Solsona.

17. Vam intentar una primera aproximació a aquest tema a Ramon ARNABAT, *La ruïna de la rebel·lió. Apunts per entendre els aixecaments reialistes durant el Trienni Liberal*, dins Josep M. SOLÉ I SABATÉ (dir.), *El carlisme com a conflicte* (Barcelona 1993), ps. 15-56.

*car de otro modo [...] sino por la adhesión del pueblo entero [...] por la Religión y el gobierno de sus reyes [...]. La providencia parece haber permitido, para que no quepa duda de que la religión es el único móvil de la resistencia de la España»,*¹⁸ és a dir, es produïen seguint una ideologia contrarevolucionària que era assumida per la major part de la població.

En canvi, a les files liberals, aquests aixecaments provocaren un important debat sobre les seves causes i la manera d'enfrontar-s'hi. Les anàlisis es polaritzaren en dues línies: la moderada (representada pel ministeri de l'any 1821) i l'exaltada (representada per la majoria de les Corts de la legislatura de 1821-1822), depenent de la resposta que es donava a la pregunta que hom es feia: quines eren les causes de la rebel·lió? i, en funció de la resposta que es donava, què calia fer per a aturar-la.¹⁹ El seguiment d'aquest debat permet de veure la importància que els uns i els altres donaven a la propaganda política i a la lluita ideològica.

Ambdues posicions es posaren de manifest la primavera de 1822 en el debat sobre la *Memòria* presentada pel secretari del despatx de Governació (José Maria Moscoso).²⁰ Per a Moscoso, les principals causes de la revolta eren que els contrarevolucionaris s'aprofitaven de la tradició del poble: «*el arraigado apego a los hábitos, costumbres y opiniones antiguas, o quiméricos rezelos por cuanto los hombres de una monarquía, y más particularmente el habitante del suelo español, necesitan como elemento necesario de existencia, su religión y su rey; la inquietud suspicaz de perder instituciones benéficas y costosamente adquiridas*» i l'extremisme d'alguns elements del liberalisme.²¹ La Comissió, per la seva part, criticava el govern perquè entenia que minimitzava la importància de la contrarevolució i no feia tots els esforços possibles per a posar-hi fi.

El debat retornà a les Corts l'estiu d'aquell mateix any per mitjà d'una Comissió especial creada per analitzar l'estat polític del país.²² Aquesta

18. Aquesta interpretació, extreta de Jean-Claude CLAUSEL DE CONSERGUES, *Observaciones varias sobre la revolución de España, la intervención de la Francia y las actuales y antiguas Cortes* (Perpinyà 1823), ps. 28 i 109, és la que feien seva els dirigents realistes (vegeu el manifest de la Regència d'Urgell de 15 d'agost de 1822, per exemple), l'anònim J.M.R., *Memorias para la historia de la última guerra civil de España* (Barcelona 1826), vol. 1, p. 66: «*Los constitucionales quisieron persuadirse de que el alzamiento era efecto de la miseria que experimentaba Cataluña a causa de la gran sequedad que hubo aquel año, y yo no negaré que esto le diera impulso, aunque es cierto que era otra la causa*», evidentment, per a ell, la defensa del rei i la religió. Així com els historiadors franquistes com Rafael GAMBRA, *La primera guerra civil en España (1821-1823). Historia i meditación de una lucha olvidada* (Madrid 1950), p. 36: «*Todos reconocen como causa una misma fe en que se unta, en apretada síntesis, el espíritu religioso, aún vivo y fervoroso en las clases populares, con el amor a las formas más castizas de gobierno y de lealtad a la legitimidad monárquica.*»

19. Florencio GALLI, *Memorias sobre la guerra de Cataluña en los años 1822 y 1823* (Barcelona 1835), ps. 75-76 s'ho plantejava d'aquesta manera: «*¿Cómo sin embargo ha podido transformarse el pueblo catalán, tan noble y laborioso, en acérrimo enemigo de la libertad? ¿Cómo ha cundido tan rápidamente el fuego de la rebelión? ¿Acaso la ruina de la industria ha inflamado los ánimos?*»

20. *Memoria leída a las Cortes por el Sr. secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo* (Madrid 1822).

21. *Memoria [...] Gobernación [...]*, p. 14.

22. *Informe de la Comisión especial nombrada para examinar el estado político del Reino* (Madrid 1822).

Comissió, partint de la base que «no es posible hacer reformas en ninguna línea sin que se presenten contradicciones más o menos difíciles de vencer»,²³ assenyalava que, «al presentarse tantas veces a la escena y en puntos tan distantes entre sí, prueba bastante que no son tentativas aisladas ni fruto del fanatismo de unos pocos, sino ramificaciones de un plan de buen juicio» que, segons ells, estarien instigades pel clero: «Apenas se ha levantado partida en España que no contase en sus filas y a su frente indignos ministros de una religión dulce y tolerante por esencia.»²⁴ Però, segons la Comissió, la contrarevolució, dirigida pels eclesiàstics i els marginats del nou sistema, havia tingut èxit aprofitant la divisió dels liberals i la ignorància del poble: «En la sencillez de muchos españoles, particularmente de los habitantes del campo que, escasos de instrucción por lo común, creen ciegamente a las personas que están acostumbrados a respetar.»²⁵

Segons l'anàlisi moderada, doncs, les reformes liberals s'havien radicalitzat excessivament i això, juntament amb la situació crítica que vivia el país, havia provocat la reacció de determinats sectors de la societat. Per aquest motiu proposaven moderació vers la massa dels aixecats, mesures selectives de repressió contra els dirigents i mesures preventives com les obres públiques per evitar que els pobres, «susceptibles de ser seducidos y engañados por los que se aprovechan de su miseria para alucinarlos y corromperles» s'enrolessin a les partides.²⁶ En aquesta direcció anaven les anàlisis de les Diputacions Catalanes²⁷ i de la Junta de Comerç de Catalunya;²⁸ per això es van plantejar de «remediar la miseria general

23. *Informe de la Comisión especial...*, fols. 409-422. La Comissió va emetre el seu dictamen el 3 de juny de 1822 i era formada per Gil de la Cuadra, Canga, Meléndez, Castejón, Melo, Vega Infazón i Ruiz de la Vega y Zulueta (aquests dos, representants dels exaltats, van emetre un vot particular perquè consideraven que la situació de la nació era més del que deia la majoria de la Comissió, ps. 14-23).

24. La Comissió exculpava, en canvi, la noblesa «que está presentando un fenómeno único quizás en la historia [de] [...], no solamente una resignación magnánima al perder con sus privilegios sus intereses mismos, sino la gloria de correr a sacrificarlos en el altar de la patria» (*Informe de la Comisión especial...*, op. cit., p. 5).

25. *Informe de la Comisión especial...*, op. cit., p. 7.

26. Contestació de Moscoso, amb data de 21 de maig de 1822 i que va ser trames a les Corts amb data de 8 de juny de 1822 (Archivo del Congreso de los Diputados, lligall 32, expedient 191). Aquesta era l'opinió també de [Sebastián de MIÑANO], *Examen crítico de las revoluciones de España. De 1820 a 1823 y de 1836* (París 1837), vol. I, p. 311; i [Estanislao de Kotska BAYO], *Historia de la vida y reinado de Fernando VII de España* (Madrid 1842), vol. II, p. 281.

27. Bans de la Diputació de Catalunya d'11 d'abril de 1822, de la Diputació de Tarragona de 28 de maig i 15 de juny i de la de Barcelona de 18 de maig: *La Diputación Provincial de Barcelona a los habitantes de esta provincia* (exemplars d'aquests bans a l'Arxiu Històric Municipal de Sant Sadurní d'Anoia —AHMSSA—, caixa 457 i a l'Arxiu de la Diputació de Barcelona —ADB—, lligall 169, expedient 2).

28. Que també donà suport a aquestes iniciatives, ja que considerava que: «la miseria general nacida de varias causas que refiere ha facilitado a los enemigos del sistema medios para seducir a los incautos y sencillos, que en el nuevo orden de cosas se promettan salir del estado de inacción en que se hallaban y para encender entre nosotros la discordia que ha dado lugar a las ocurrencias que notamos» (el text a la sessió de 29 de maig de 1822 de la Diputació de Barcelona, a l'ADB, lligall 64). Per solventar aquests problemes plantejava: «Sostener las prohibiciones para mantener el trabajo, [...] se abra alguna obra pública, se formen las carreteras y se asigne por el gobierno una cantidad del fondo destinado a este objeto, así como se han asignado a Galicia al intento seiscientos reales, y por último que se termine el contrabando con leyes sabias y escrupulosamente observadas, exigiéndose la responsabilidad a los encargados del cumplimiento.»

por medio de obras públicas de conocida utilidad en las que se empleen los brazos de los menesterosos proporcionándoles con qué vivir y mantener a sus familias, con cuya medida opinaba que se sofocarían en gran parte sino del todo el gérmen de la insurrección en estas provincias».²⁹

L'Ajuntament de Barcelona se situava en una posició intermèdia entre moderats i exaltats pel que fa a l'anàlisi de les causes del reialisme: «Facciones de gente ilusa y necesitada la mayor parte hormiguan en la antigua Cataluña. Los acérrimos defensores de la independencia nacional corren a las armas y se abandona la agricultura, se cierran las fábricas y talleres, se paraliza el comercio y empiezan a sentirse ya los efectos de la guerra civil. La hipocresía, el egotismo, la superstición, la ignorancia y, sobre todo, la fatal sequía en diferentes distritos, pintada por los malévolos como efecto de la ira de Dios, comprometen la fidelidad y excitan la rebeldía.»³⁰

Per contra, l'anàlisi dels exaltats feia més incidència en l'acció dels dirigents reialistes (sobretot del clero, però també de la noblesa i de sectors de la burocràcia).³¹ Per a aquests sectors, la causa de l'enrolament reialista era, com hem dit, la ignorància de les classes camperoles de la qual s'aprofitava el clero³² i ho deixava ben clar el diputat català Lluís de Septien:³³ «Se acaba de decir que la miseria es la causa principal de los facciosos. Pues yo voy a probar a las Cortes que no hay tal causa principal: es una causa sí, pero remotísima, porque una gran parte de los miserables que se mueren de hambre están aquí, en Andalucía y en otras partes ganando su jornal; pero la provincia de Lérida tenía trabajando por su cuenta más

29. Diputació de Barcelona, sessió de 15 de maig de 1822. La mateixa opinió a les sessions de 20 i 29 de maig de 1822 (ADB, lligall 64). Vegeu el ban de 18 de maig de 1822 (reproduït al «Diario de Barcelona», núm. 140, de 20 de maig de 1822). Aquestes propostes no eren pas noves. Ja a finals de 1820 el govern demanava a les diputacions que «promuevan todas las obras públicas que consideren útiles a sus territorios respectivos; proporcionando con esto ocupación y trabajo a los jornaleros y a cuyo efecto propondrá los arbitrios que tengan por conveniente para cubrir estos gastos» (circular de 12 d'octubre de 1820, un exemplar a la caixa 455 de l'AHMSSA i al lligall 81 de l'Arxiu Històric Municipal de la Bisbal del Penedès —AHMBP— i a l'Arxiu Històric del Vendrell —AHV—, Copiador de Correspondència. 1822-1823, núm. 304, de 19 de novembre de 1820).

30. AHMB, *Político y representaciones*, fol. 271. (Citat per CARRERA PUJAL, *Historia política...*, vol. II, p. 119).

31. Vegeu-ne una formulació a Juan MAC-CROHON, *Reflexiones sobre la contrarrevolución del mes de julio*, «El Eco de Colom», núm. 105-109 (Palma de Mallorca 1822). Podríem considerar representant d'aquesta tendència el periòdic barceloní «El Indicador Catalán», el qual, per exemple, en un text que després seria reproduït a la «Gaceta de Madrid», núm. 158 (2-VI-1822), p. 844, deia: «Cataluña arde en facciones dirigidas por varios clérigos y frutiles, que han alucinado a los sencillos labradores, que creen defender la fe, cuando en rigor sólo defienden los diezmos, y cuando combaten por ser esclavos, como lo han sido toda su vida. La raíz del mal está conocida: no se apele a subterfugios; es el orgullo y la sed de mando y de dominio que abrigan los que hicieron profesión de humildad y de mansedumbre. El fanatismo, excitado por la hipocresía religiosa, es la causa ítnica de la sangre catalana derramada por catalanes. ¿Pero qué importa esta sangre a los que la hacen derramar? Ellos vieran gustosos vertida la de casi todos los habitantes de la España, con tal que conservasen su imperio absoluto sobre los pocos que quedasen. ¿Qué es para ellos la sangre de todos los ciudadanos en comparación con los intereses de su corporación?»

32. «Vemos a muchos indignos eclesiásticos al frente de los facciosos, y a otros menos osados, pero tan perjuros y acaso más temibles que aquellos, a fomentar en el seno de las familias el odio a unas instituciones» (AHMB, *Político y representaciones*, fol. 342, reproduït parcialment a CARRERA PUJAL, *Historia política... op. cit.*, vol. II, p. 119).

33. *Diario de Sesiones*, sessió del dia 3 de maig de 1822.

de 1.000 hombres cuando se levantó Romanillos: llega Romanillos, dice: "a peseta pago al que tome las armas", y desde luego se van todos con él. De modo que no es la miseria sino una causa remota de seducción.» Per aquest motiu, segons ells, la millor manera d'acabar amb la revolta antiliberal era la repressió, pura i dura, i la lluita ideològica. S'havia de procedir amb duresa contra els dirigents de la rebel·lió per així dissuadir els «ignorants» d'ingressar-hi. Aquesta era la posició de Torrijos,³⁴ Mina³⁵ i altres caps militars alineats a les files exaltades.³⁶

És a dir, mentre que per als exaltats era la «ignorància» manipulada pels altres la causa que sectors del poble donessin suport al realisme, per als moderats era la «misèria» «misèria» i, per tant, les mesures que proposaven eren divergents. Tot i que aquesta imatge del realisme era excessivament deformada, el que és cert és que el missatge liberal ben just si traspuava el clos de les viles i els pobles més importants i quan ho feia era el suficientment transformat i deformat perquè no quallés, com assenyalava l'Ajuntament de Barcelona: «¿Cómo abrirán los ojos a la luz de la verdad cuando a ésta no se la admite en muchos templos y sólo llega a sus oídos su crítica? [...]. Una rústica exhortación del párroco causa mayor impresión en los aldeanos que las demostraciones mejor vertidas en idioma que no entienden.»³⁷ Per això, la Comissió especial de les Corts demanava «la creació de escuelas de primeras letras y la publicación de catecismos políticos u otros semejantes al alcance de los labradores para que vayan empapándose en la doctrina constitucional»,³⁸ és a dir, fer propaganda política i lluita ideològica.

A mesura que els aixecaments realistes prenién embranzida i es convertien

34. Vegeu la seva posició reflectida en la carta confidencial de 25 de juliol de 1822 (reproduïda per [Manuel Eduardo] GOROSTIZA [I CEPEDA]: *Cataluña a fines de julio de 1822*, Madrid 1822, apèndix I). També a la carta dirigida al comandant militar de Catalunya amb data de 7 de juny de 1822 (Servicio Histórico Militar, secció 2^a4^a, *Guerras Fernando VII*, carpeta 2): «La moderación y la virtud misma personificada nada puede alcanzar, nada en ánimos fanatizados estudiadamente y más si inicuos promovedores de la revelión existen impunes y con esperanzas de poder lograr su objeto u al menos no exponer nada en el incendio que tan infamemente han prendido en los mismos incautos pero fieros de estos rústicos [h]abitantes.»

35. FRANCISCO ÉSPOZ I MINA, *Memorias del general Don Francisco Espoz y Mina* (Madrid 1962), vol. II.

36. En el mateix sentit s'expressava GOROSTIZA, *Cataluña...*, ps. 3 i 12-13, per a qui la inèrcia i la passivitat del govern, juntament amb la divisió dels liberals i la persecució política dels exaltats que havia aconseguit «desunir los ánimos, introducir la desconfianza, separar los intereses, amortiguar el espíritu público, alarmar los incautos, desalentar los cobardes, y exasperar los buenos» serien les raons del creixement de la força dels realistes. També el coronel de la Milícia barcelonina, JOSÉ COSTA, *Reflexiones del coronel Costa para cortar la insurrección de Cataluña* (Barcelona 1822), ps. 9-13.

37. AHMB, *Político y representaciones*, fol. 342 (reproduït a CARRERA PUJAL, *Historia política...*, op. cit., p. 119). Pensem que cal entendre aquest idioma, no sols referint-se a la llengua (castellà versus català), sinó, sobretot, al conjunt de valors i sentiments («l'economia moral», que deia Thompson) de la pagesia. Vegeu E.P. THOMPSON, *La economía moral de la multitud*, dins *Tradición, revuelta y conciencia de clase* (Barcelona 1979), ps. 62-134 i, més recentment, *La economía moral revisada*, dins *Costumbres en común* (Barcelona 1995), ps. 294-394; Jaume TORRAS, *Liberalismo y rebeldía campesina* (Barcelona 1976), ps. 7-31; i Carlo GINZBURG, *Prefacio a El queso y los gusanos* (Barcelona 1986), ps. 13-28. Cal tenir present que determinats sectors de la població, sobretot els joves, escapaven a aquesta dinàmica, almenys això és el que ha demostrat Ramón del RÍO ALDAZ per a Navarra: *Orígenes de la guerra carlista en Navarra, 1820-1824* (Pamplona 1987), ps. 115-121.

38. *Informe de la Comisión especial...*, op. cit., ps. 9-14.

en moviments importants, l'anàlisi de les seves causes deixà de banda els esquemes fàcils i simples per donar lloc a interpretacions més complexes i més properes a la heterogeneïtat del realisme.³⁹ Partint de la base, ja esmentada, que tota revolució provoca la seva contrarevolució, l'informe del nou ministeri encapçalat per Evaristo San Miguel assenyalava com a causes del suport popular al realisme la ignorància «*hija de tres siglos de Inquisición y de tinieblas*»,⁴⁰ la pobresa «*debida en gran mayoría a la amortización civil y eclesiástica de la propiedad territorial*»⁴¹ i «*el influjo del clero secular y regular, la indiferencia por la causa pública que muestran algunos magistrados, funcionarios civiles y autoridades municipales, el disgusto de algunos jefes de la Guardia Real y las intrigas de los forasteros*». Ignorància i pobresa que eren aprofitades pels sectors reaccionaris que «*han sabido seducir y extraviar con preocupaciones y con su oro seducir a muchos que aquejados de la necesidad o arrastrados del engaño se han alistado a las filas de la traición para proporcionarse aunque con algun riesgo los medios de alimentar sus familias*». Per això es continuaven proposant com a solució les obres públiques: «*Muchos brazos que se ocuparian útilmente en la reparación y construcción de caminos, canales y otras obras públicas, están asociados a las feroces gavillas*.»

Per a importants sectors del liberalisme, doncs, la propaganda política i la confrontació ideològica es convertiren en una arma tan important com la lluita militar. Així, la Diputació de Barcelona dedicava un dels seus bans (27 de juliol de 1822) a la lluita ideològica.⁴² Després de qualificar els realistes de «*cuadrillas de lladres y assessins, que en todas direcciones rødan y campèjan en ditas provincias, robant, cremant, matant y assolantho tot, baix lo fals pretext de defender la fe y la religió, y ab lo ampenyo verdadero de restabrir lo govern absoluto*», tractava de desmuntar dues de les bases ideològiques del realisme: la defensa de la religió i del rei tot sol. Pel que fa a la religió, deia el següent: «*Ès menester que entengau y tingau per cert que no és la defensa de la fe y de la religió la que intèntan los malvats [...]. La religió catòlica, apostòlica, romana jamay ha estat tant assegurada en Espanya com ho és vuy dia; és lley fundamental de la Nació [...]. Se'us dirà que l'actual govern ataca la religió; que son projecte és destruir-*

39. Vegeu com a exemple el dictamen presentat a les Corts sobre les causes del suport popular al realisme (12 d'octubre de 1822) pel nou ministeri d'Evaristo San Miguel, Felipe Benicio Navarro, Miguel López Baños, Dionisio Capaz, José Manuel de Vadillo, Mariano Egea y Francisco Cruz (ACD, lligall 88, expedient 6).

40. Afegia que «*uno de los mayores males que afligen a la España [...] [es que] la mitad de la nación no ha recibido ninguna educación o si la ha recibido ha viciado su entendimiento inculcándole errores que le han extraviado*». La seva opinió sobre aquests aixecaments es pot veure a Evaristo SAN MIGUEL I VALLEDOR, *De la guerra civil en España* (Madrid 1836) i *De los facciosos* (Madrid 1837).

41. «*A los errores económicos de muchos años, a la guerra de la independencia tan devastadora como gloriosa, a la rapacidad de la administración dilapidadora de seis años, a la disminución de nuestro comercio e industria por los sucesos de nuestras posesiones de Ultramar, aumentada en algunas provincias por la sequía que les ha privado últimamente de los frutos de su desmadrada agricultura ha reducido a un número considerable de personas a un ocio necesario por falta de trabajo en que emplearse*.»

42. Era redactat en català, llengua amb la qual es podia arribar a més gent al món rural i que s'intitulava: «*Habitants de la província de Barcelona*» (exemplars a l'AHMSSA, caixa 457). No podem dedicar més espai a la lluita ideològica i a la propaganda política liberal. Vegeu-ne algunes característiques a ARNABAT, *Liberals...*, *op. cit.*

la; que per açò ha reduhit los delmes, disminuït los convents y extinguit los monestirs. Però, què tenen a vèurer los delmes, frares y monjos ab la religió? No florí ella per molts sigles sense ninguna de estas cosas? L'Evangelí les estableix per ventura? Menten los que'us ho digan o ignóran absolutament lo que és la religió, encara que sien sos ministres.»⁴³ Pel que fa al rei deia: «Seríeu tant necis i faltats de sentit comú que volguésseu quel'rey per son mer capritxo vos imposàs contribucions sens límits, y'us confiscàs los béns pera enriqueirse a si mateix y a sos privats, en son torn tant dèspotas com ell, que'us arrancàs dels braços a vos-tres fills pera sacrificarlos en una guerra injusta y temerària [...]. Pues açò, y no altra cosa, vol dir rey absolut.»⁴⁴

Hi hagué una ideologia reialista?

Sembla del tot imprescindible aproximar-se a la ideologia reialista per a entendre els aixecaments reialistes durant el Trienni Liberal, tot i que, a l'hora d'analitzar aquest aspecte, hem de ser molt prudents, ja que la majoria dels enrolats a les files reialistes no sabien llegir ni escriure ni tenien cap interès a deixar constància escrita de la seva actuació, salvant algunes excepcions com la d'en Xaconín i, per tant, els pocs testimonis que en tenim han estat sovint passats pel sedàs de les classes dominants.⁴⁵ Malgrat les dificultats, hem de fer un esforç per a intentar aproximar-nos a la ideologia del reialisme (a les seves «crencences»), a la seva concepció del món, per a inserir-hi les seves actuacions que, sense aquest marc, ens poden semblar il·lògiques.⁴⁶ Com ha assenyalat Josep Fontana, «si no entenem com veien el món i la societat els homes del passat, si no ens assabentem de les seves esperances il·lusòries, de les seves temences

43. En aquesta línia de compatibilitat, entre religió i Constitució es manifestà, sembla que per força, el cap de la Diòcesi de Barcelona, Josep Avellà (circular als rectors de la diòcesi d'11 de maig de 1822, un exemplar a l'Arxiu de la Comunitat de Preveres de Vilafranca al Museu de Vilafranca —ACPV-MV): «*Entiendo que no debemos callar y que es obligación nuestra persuadir con toda eficacia a nuestros ovejas que la Constitución en nada se opone a la religión que fundó y estableció Jesucristo, que interesa a todos los españoles su fiel y exacta observancia.*» Uns quants mesos més tard ho feia Juan Miguel de Altube (circular al rectors de 6 d'octubre de 1822, un exemplar a l'ACPVP-MV): «*Una Constitución que sin embargo de que varios defectos al sistema han procurado afejar, presentándola a la faz de las otras potencias como contraria a la religión y corruptora de las buenas costumbres; nada contiene en sí que pueda calificársele de opuesto ni al dogma ni a la moral del Evangelio.*»

44. És a dir, s'intentava desfer una altra de les associacions bàsiques de la ideologia reialista, rei absolut igual a felicitat. En el mateix sentit anava el ban de la Diputació Provincial de Tarragona *A los habitantes de la Provincia de Tarragona* d'1 de novembre de 1822 (un exemplar a l'AHMBP, lligall 83).

45. Advertiment important que fa Pere ANGUERA, *Sobre las limitaciones historiográficas del primer carlismo*, «Ayer», núm. 2 (1991), ps. 62-77 (p. 63 per a aquesta qüestió). Vegeu, a més, les matisacions que fa ROURA, *Poders i mentalitats...*, ps. 620-628. Vegeu, també, GINZBURG, *Prefacio*, ps. 13-28, i Michael MULLET, *La cultura popular en la Baja Edad Media* (Barcelona 1990), ps. 11-38.

46. Vegeu sobre aquest tema George RUDÉ, *Ideología y conciencia de clase*, dins *Revolución popular y conciencia de clase* (Barcelona 1981), ps. 13-48; Nicholas ABERCROMBIE, *Clase, estructura y conocimiento* (Barcelona 1982), ps. 119-204 i Nicholas ABERCROMBIE, Stephen HIL i Bryan S. TURNER, *La tesis de la ideología dominante* (Madrid 1987), ps. 178-217.

insensates, dels seus somnis i dels seus malsons, no en podem comprendre enterament l'actuació»,⁴⁷ ja que entre els fenòmens materials i llur percepció hi ha un filtre format per la cultura, entesa com la «*capacidad para el pensamiento simbólico, forma parte de la misma naturaleza humana; no es un complemento sino un componente intrínseco del pensamiento humano*»,⁴⁸ que forneix d'instruments d'anàlisi.

El realisme no elaborà una ideologia pròpia, sinó que adaptà i simplificà la ideologia contrarevolucionària sorgida el darrer terç del segle XVIII per frenar les impureses de la tradició, les innovacions de la Il·lustració i els efectes de la Revolució Francesa, que tingué en Joseph-Marie de Maistre —*Consideracions sobre França* (1796) i *Sobre el Papa* (1819)— i H.F.R. de Lamennais —*Assaig sobre la indiferència en matèria de religió* (1817)—, dos dels seus principals divulgadors.⁴⁹ Aquesta pràctica de simplificar i sacralitzar la ideologia contrarevolucionària, que a altres indrets tenia un caire més secular, s'inicià amb la Guerra Gran amb Agustín Barruel —*Memorias para servir a la historia del jacobinismo* (1793)— i Lorenzo de Hervás —*Causas de la Revolución Francesa* (1794)— i es consolidà durant la Guerra del Francès amb obres com el *Diccionario razonado manual para inteligencia de ciertos escritores que por equivocación han nacido en España*,⁵⁰ personatges com Rafael de Velez —*Preservativo contra la irreligión* (1813) i *Apología del altar y del trono* (1818)— i fra Francisco de Alvarado «el filósofo rancio» —*Prodigiosa vida, admirable doctrina [...]* (1813) i *Cartas críticas* (1824).⁵¹ I adquirí una formulació institucional amb la *Instrucción pastoral de los Ilustrísimos Señores Obispos de Lérida, Tortosa,*

47. Josep FONTANA, *La fi de l'antic règim i la industrialització. 1787-1868* (Barcelona 1988), p. 270.

48. Giovanni LEVI, *Sobre microhistoria*, dins Peter BURKE (ed.), *Formas de hacer historia* (Barcelona 1993), ps. 119-143 (p. 130, per a la citació).

49. Vegeu sobre aquest tema Jacques GODECHOT, *La contre-révolution. 1789-1804* (París 1984) (2); Jean-Clément MARTIN (dir.), *Religion et révolution* (París 1994), ps. 11-171; Jacques DROZ, *Europa: Restauración y revolución, 1815-1848* (Madrid 1988) (10), ps. 3-12; i Eric J. HOBBSBAWM, *Las revoluciones burguesas* (Barcelona 1985) (10), ps. 387-447. Caldria incloure aquí l'obra d'Edmund BURKE, *Reflexiones sobre la Revolución Francesa*, 1790 (traducció a Madrid 1989). Sobre aquest personatge i el seu context històric vegeu Esteban CANALES, *Jacobinismo y contrarevolución en las Islas Británicas, 1789-1815*, dins Ll. ROURA i CASTELLS (ed.), *Revolución y democracia. El jacobinismo europeo* (Madrid 1995), ps. 191-233.

50. (Cadis 1811). Vegeu-ne la contrarèplica liberal a Bartolome José GALLARDO, *Diccionario crítico-burlesco del que se titula Diccionario razonado ...* (Barcelona 1993) (Edició facsimil de l'any 1838. Es publica per primer cop a Cadis l'any 1812).

51. Vegeu Javier HERRERO, *Los orígenes del pensamiento reaccionario español* (Madrid 1971), especialment les ps. 151-402; José Luis ABELLÁN, *Historia crítica del pensamiento español*, vol. IV: *Liberalismo y romanticismo (1808-1874)* (Madrid 1984) (segona edició), ps. 149-180; Lluís ROURA, *La sociedad catalana y la guerra entre España y la Convención: una lucha contra la revolución?*, dins «Trienio. Ilustración y Liberalismo», núm. 13 (1989), ps. 57-68; L. DOMERGUE, *Propaganda y contrapropaganda en España durante la Revolución Francesa (1789-1795)*, dins Jean R. AYMES (ed.), *España y la Revolución Francesa* (Barcelona 1989), ps. 118-167; i Alberto GIL NOVALES, *Burke en España*, dins *II Simposio sobre el padre Feijoo y su siglo* (Oviedo 1981), ps. 63-75. Vegeu-ne algunes mostres a Antonio ELORZA i Carmen LÓPEZ ALONSO, *Arcaísmo y Modernidad. Pensamiento político en España, siglos XIX-XX* (Madrid 1989), ps. 11-45. Per a la rèplica a aquesta ofensiva contrarevolucionària a Catalunya, vegeu Lluís ROURA, *Jacobinos y jacobinismo en los primeros momentos de la revolución liberal española*, dins ROURA i CASTELLS (ed.), *Revolución..., op. cit.*, ps. 55-83.

Barcelona, Urgel, Teruel y Pamplona. Al clero y pueblo de sus diócesis (1813).⁵² Una ideologia que, malgrat ser presentada pels seus aduldors com a fruit de la tradició espanyola,⁵³ no és «ni tradició, ni espanyola», com ha assenyalat Javier Herrero,⁵⁴ ni tindrà cap importància intel·lectual específica dins la ideologia de la contrarevolució europea.⁵⁵ Tampoc no estem d'acord amb la visió que pretén veure en el reialisme els primers passos d'una ideologia (una via) reformadora entre revolució i reacció que arrencaria amb el *Manifest dels Perses*.⁵⁶

Caldrà considerar que aquesta propaganda política i aquesta lluita ideològica durant el Trienni Liberal es duïen a terme en un període molt concret de la història europea: la Restauració, és a dir, en plena ofensiva contrarevolucionària dels estats absolutistes.⁵⁷ Durant aquests anys del Trienni el paper dirigent de la propaganda política i de la lluita ideològica del bàndol reialista l'assumí un sector del clero,⁵⁸ sobretot el regular, del qual en són bons exemples Tomàs Bou i Magí Ferrer,⁵⁹ tot i que cal recordar que en el bàndol liberal també hi hagué religiosos que defensaren aferrissadament la Constitució i participaren en la lluita ideològica, com el pare Albert Pujol i Eudald Jaumandreu.⁶⁰ Els dirigents laics

52. 4 vols. (Mallorca, Imprenta Guasp, 1813-1814). Vegeu també la *Conclusión del traductor*, al volum IV de la traducció que fa el bisbe STRAUCH de les *Memorias...* de BARRUEL (Palma 1814). Sobre aquests temes vegeu Lluís ROURA, *El pensamiento anti-filosófic i contra-revolucionari de la jerarquia eclesiàstica espanyola*, dins «Trienio. Ilustración y Liberalismo», núm. 3 (1984), ps. 57-76 i HERRERO, *Los orígenes...*, *op. cit.*, ps. 342-373.

53. Vegeu especialment Marcelino MENÉNDEZ PELAYO, *Historia de los heterodoxos españoles* (Madrid 1976-77) [quarta edició], vol. I, ps. 30-56 i Melchor FERRER i altres, *Historia del tradicionalismo español* (Sevilla 1941), vol. I, ps. 103-216.

54. HERRERO, *Los orígenes...*, *op. cit.*, p. 22 (vegeu per a aquest tema especialment la *Introducción*, ps. 13-24). En la mateixa línia Julio AROSTEGUI, *La contrarrevolución española en el contexto de la contrarrevolución en Europa*, dins J.A. FERRER BENIMELI (ed.), *Masonería, revolución y reacción* (Alacant 1990), vol. I, ps. 573-594.

55. Vegeu AROSTEGUI, *La contrarrevolución...*, *op. cit.*, ps. 583-584.

56. Vegeu Federico SUÁREZ, *La crisis política del Antiguo Régimen en España, 1800-1840* (Madrid 1950), ps. 57-94; José Luis COMELLAS, *Los realistas en el Trienio Constitucional (1820-1823)* (Madrid 1958); GARRALDA, *Fundamentos...*, *op. cit.*, ps. 3-21 i Alexandra WILHELMSSEN, *El desarrollo de la ideología carlista*, dins A. BULLÓN DE MENDOZA (dir.), *Las Guerras Carlistas* (Madrid 1990), ps. 43-59.

57. Vegeu DROZ, *Europa: Restauración...*, *op. cit.*, ps. 3-12; HOBBSAWM, *Las revoluciones burguesas*, ps. 183-238; i Josep FONTANA, *L'època de les revolucions* (Barcelona 1991), ps. 373-401.

58. Vegeu la mateixa opinió a AROSTEGUI, *La contrarrevolución...*, *op. cit.*, ps. 582-587.

59. Aquest és un personatge singular, ja que mentre l'any 1820 fou l'encarregat de redactar i llegir el *Discurso que en la abertura del aula pública de Constitución instalada en el Convento de N.S. de la Merced* [...] (Barcelona 1820), un cop enderrocat el sistema liberal es dedicà a fer discursos contrarevolucionaris: *La mort dels justos condemna a la vida dels dolents* [...] (Cervera 1824) i *Oración sinebre que en las solemnes exequias, con que [...] la ciudad de Mataró [...] honró la memoria del Excmo. Jaime Creus i Martí, arzobispo de Tarragona* [...] (Reus 1825).

60. D'Albert PUJOL, vegeu *Catecismo polític...*, *op. cit.* i *Las ventajas que resultan a la nación española de prohibir la Constitución el ejercicio de cualquiera otra religión que no sea la católica* [...] (Barcelona 1821); i d'Eudald JAUMEANDREU, *Elogio sinebre en las exequias del teniente general D. Luis Lacy* [...] (Barcelona 1820), *Curso elemental de derecho público* (Barcelona 1820) i la *Oración inaugural* [...] de la càtedra de la Constitució a Barcelona (31 de maig de 1820). Sobre el clero que féu costat a la Constitució, vegeu Gaspar FELIU, *La clerecia catalana durant el Trienni Liberal* (Barcelona 1972), ps. 120-133; i Gerard DUFOUR (recopilador), *Sermones revolucionarios del Trienio Liberal (1820-1823)* (Alacant 1991).

dels aixecaments (el baró d'Eroles, Mataflorida, Romagosa, etc.) es limitaren a difondre algunes proclames i bans, sense gaire incidència popular.⁶¹

Com hem dit, el clero va tenir un paper clau en aquesta contraofensiva ideològica, ja que la seva posició dins la vida social dels pobles era força important, no tant pel seu discurs religiós, sinó per les competències que assumia (a través de la parròquia) en la vida comunitària (beneficència, assistència, pòsits, festes...).⁶² Nosaltres pensem que aquesta influència era certa, si bé això no significava un seguiment cec del poble vers el rector⁶³ ni impedia els enfrontaments entre la col·lectivitat i el rector quan els interessos dels uns i dels altres no coincidien, com demostren els diversos casos localitzats a diferents indrets de Catalunya, abans, durant i després del Trienni, tant en zones liberals com reialistes.⁶⁴ Pensem que aquest seguiment de què parlen alguns historiadors podia

61. Vegeu com a exemple la proclama *Catalanes del baró d'Eroles* (15 d'agost de 1822) o *Españoles de la Regència d'Urgell* (15 d'agost de 1822) o la que adreçà Romagosa als seus soldats el 7 de maig de 1822 a Santes Creus: «Desde que queria mandar la Constitución no [ha] habido más que un rubatorio [sic] manifesto, y sin seguir ni un artículo de la expresada Constitución, lo que [ha] seguido [es] el ir contra Dios i contra los vasallos y limpiar los bolsillos de todos ellos» («Diario de Barcelona», suplement al núm. 144 de 26 de maig de 1822). Això ha estat destacat per Maria Cruz MINA, *El carlismo o la resistencia al cambio*, dins J. ANTÓN I M. CAMINAL (ed.), *Pensamiento político en la España contemporánea, 1800-1950* (Barcelona 1992), ps. 481-512. Vegeu també l'anàlisi que fa Jesús MILLÁN, *Per una història social del carlisme. Una reflexió sobre els problemes de l'anàlisi històrica del moviment carlí*, dins Conxita MIR (ed.), *Carlins i integristes: Lleida segles XIX i XX* (Lleida 1993), ps. 13-50 (ps. 29-50 per a aquesta qüestió).

62. Vegeu els estudis de Joaquim M. PUIGVERT, *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud (Riuellots de la Selva)* (Barcelona 1986); Jordi FIGUEROLA, *Església i societat a principis del segle XIX* (Vic 1988), ps. 35-65; i Antoni LÓPEZ QUILES i Vicent ÒLMOS, *Rectors i capellans moderns. Aproximació a l'estudi del clergat local a l'Horta-Albufera durant l'època Moderna*, dins «Torrents. Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca», núm. 5 (1986-1987), ps. 103-129. Vegeu les reflexions de E.J. HOSBAWM, *Los campesinos y la política*, dins *Los campesinos i la política* (Barcelona 1976), ps. 6-45 (ps. 34-35 per a aquesta qüestió); George RUDÉ, *La multitud en la historia* (Barcelona 1979), ps. 225-231; John DAVIS, *La Santafede al regne de Nàpols (1799): Guerra social o guerra civil*; i Brian FRITZPATRICK, *E'ultrarealisme francès del Midi i les seves contradiccions internes*, ps. 75-90 i 115-126, tots dos dins J. M. FRADERA, J. MILLÁN i R. GARRABOU (ed.), *Carlisme i moviments absolutistes* (Vic 1991). Vegeu, també, l'interessant anàlisi d'Angelo TORRE, *Microanalisi, potere e vita religiosa nel piemonte di antico regime*, dins Joseba Agirreazkuenaga i altres, *Storia locale e microstoria: due visioni in confronto* (Bilbao 1993), ps. 67-81 (ps. 74-80 per a aquesta qüestió).

63. Sobre la influència real del clero sobre la població a començaments del segle XIX hi ha idees força contraposades. Així creuen que cal relativitzar aquesta influència Pere ANGUERA, *Anticlericalisme i irreligió a Reus. Notes per a la seva història durant la revolució liberal*, dins *Menjapapellans, conservadors i revolucionaris* (Reus 1991), ps. 15-51 i *Sobre las limitaciones...*, *op. cit.*, ps. 69-70; Eugeni PEREA, *El comportament religiós a Catalunya al segle XIX a la diòcesi de Tarragona. El compliment pasqual* (Reus 1993); Josepa BALLBÉ, *El compliment pasqual a Barcelona a principis del segle XIX (1826-1834)*, «L'Avenç», núm. 177 (1994), ps. 32-37; i Ramón DEL RÍO ALDAZ i Joseba DE LA TORRE, *Actitudes del campesinado y revolución burguesa en España*, dins Santiago CASTILLO (ed.), *La historia social en España* (Madrid 1991), ps. 353-356. En canvi, creuen que fou important Ignasi TERRADES, *El món històric de les masies* (Barcelona 1984), ps. 133-155; Gaspar FELIU, *La clerecia catalana durant el Trienni Liberal* (Barcelona 1972), ps. 57 i 158; Jesús MILLÁN, *Rentistas y campesinos* (Alacant 1984), ps. 396-404 i Jaume TORRAS, *El món rural*, *PCHMC*, l. p. 152 i *Liberalismo...*, *op. cit.*, p. 20.

64. Vegeu exemples a Josep FONTANA, *Crisi camperola i revolució carlina*, «Recerques», núm. 10 (1980), ps. 7-16 (p. 13 per a aquesta qüestió); Miquel GUTIÉRREZ POCH, *El Trienni Constitucional a la comarca de l'Anoia (1820-1823)*, «Miscel·lània Aqualatènica» núm. 4 (1986),

ser més formal que real i, en tot cas, molt utilitari.⁶⁵ Sense que això signifiqui menysprear l'important paper ideològic, polític i militar que una part del clero català va tenir a favor del reialisme durant el Trienni Liberal.⁶⁶

El missatge ideològic del reialisme tenia dos elements bàsics:⁶⁷ la refutació de la praxi liberal (l'antiliberalisme) i la crítica de les idees liberals, i l'exaltació dels seus elements unificadors: rei, religió i tradició (la contrarevolució).⁶⁸ Un altre aspecte mereix la nostra atenció: el formal, caracteritzat per la simplicitat de l'exposició, l'associació entre el discurs teòric i la realitat pròxima, la reiteració de les idees que interessa de subratllar, la presumpció de complicitat per part del receptor del missatge i la utilització preferent del català com a llengua d'aquesta propagandística popular,⁶⁹ mentre que les proclames i els bans dels dirigents del reialisme eren, amb l'excepció del ban d'Èroles, en castellà.

La propaganda reialista va fer una especial incidència en el fet d'intentar contrarestar la propaganda liberal per la via de contrarestar les idees (que podien ser bones) amb la seva praxi i els efectes que aquesta tenia en els sectors popu-

ps. 153-180; DEL RÍO ALDAZ I DE LA TORRE, *Actitudes...*, op. cit., ps. 345-358; DEL RÍO ALDAZ, *Orígenes...*, p. 295; Jesús MILLÁN, *Resistència antiliberal a la revolució burgesa espanyola: insurrecció popular o moviment subaltern?*, dins FRADERA, MILLÁN I GARRABOU, *Carlisme...*, op. cit., ps. 27-58 (p. 29 per a aquesta qüestió); i Ramon ARNABAT, *Els aixecaments reialistes i el Trienni Liberal (1820-1823). El cas del Penedès i de l'Anoia* (Barcelona 1991), p. 57.

65. Vegeu TERRADAS, *El món...*, op. cit., ps. 133-155: «Les masies han utilitzat l'Església com una garantia i com una protecció alhora [...]. La religió ha tingut un sentit, un ús, més pragmàtic del que pensa la ideologia liberal i postliberal i del que predica el tradicionalisme de difusió ideològica» (p. 143). No estariem d'acord amb la visió estreta que dóna STENDHAL, *El roig i el negre* (Barcelona 1993) [1830], p. 116, quan assenyaleta que un dia de festa amb una cerimònia monàrquico-religiosa aparatosa, com la que participà el seu protagonista Julien, «desfà l'obra de cent números dels diaris jacobins».

66. D'això precisament es queixava la Diputació de Girona al seu cap polític el 15 d'octubre de 1822: «En general el clero de esta provincia no es muy afecto al sistema constitucional, habiéndose observado que en algunas poblaciones donde ha habido párroco liberal no ha prendido la rebelión o ha sido muy tarde» (Arxiu Diocesà de Barcelona, Registre 650, capsa 1822-1). Vegeu el seguiment dels rectors de la diòcesi tarragonina fet per Pere ÀNGUERA, *La ideologia del clergat tarragonà a la crisi de l'Antic Règim*, dins *Anuari 1990-1991 de la Societat d'Estudis d'Història Ecclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya* (Tarragona 1992), ps. 91-149. També, FELIU, *La clerecia...*, ps. 151-165.

67. Potser l'intent més seriós d'estructurar aquesta ideologia i propagar-la a nivell popular sigui el del dominic Tomàs BOU, *Entierro solemne de la Constitució de Cadis...*, op. cit.

68. Sobre les diferències entre contrarevolució i antirevolució vegeu Claude MAZAURIC, *Autopsie d'un échec, la résistance à l'anti-Révolution et la défaite de la Contre-Révolution*, dins François LEBRUN i Roger DUPUY (ed.), *Les résistances à la Révolution* (Paris 1987), ps. 237-244. Aquests conceptes foren aplicats a la Guerra Gran per Lluís ROURA, *La sociedad catalana y la guerra entre España y la Convención: Una lucha contra la Revolución?*, dins «Trienio. Ilustración y Liberalismo», núm. 13 (1989), ps. 57-68.

69. De la importància d'aquest fet en deixa constància el rector de Gurb i diputat a les Corts els anys 1822-1823, Hermenter MARTÍ, *Catecisme de las fiestas y solemnidades de la Iglesia* (Barcelona 1818) (utilitzem la seva traducció al castellà, Madrid 1823), la qual, a la p. 5, assenyaleta: «He puesto la obra en idioma catalán para que os aprovechéis más de ella; y la he formado en diálogo de padre e hijo; como método de enseñar que sobre ser conforme a los efectos de ternura que inspira la doctrina del evangelio, es muy plausible a vosotros mismos que os habéis educado en él, y parece quisierais que no se usase jamás de otro para instruirlos en la religión.» Vegeu també, Alvar MADUPELL, *El «Catecisme en vers» (1819)* (Barcelona 1976).

lars, utilitzant molt sovint exemples fàcils que fessin assumible el discurs més teòric. També intentà d'unir les desgràcies d'un sector de la societat (les velles classes privilegiades, sobretot el clero) i la major part de la població: «*A mí me han dejado incongruo, y no tengo qué comer, y a vosotros os han arruinado y no tenéis qué trabajar. ¿Y éstas son las felicidades que nos habían prometido?*»⁷⁰ En canvi, els dirigents del reialisme procuraren no proclamar obertament un retorn al feudalisme i utilitzaren la defensa del «tron i de l'altar» com a consigna unificadora (i encobridora) entre els de dalt i els de baix. No és estrany doncs que els liberals s'estranyessin: «*Véase cuál es el grito de los facciosos [...]: ninguno dice "Vivan los señorios", "Vivan los diezmos", etc. Sino que todos gritan "Viva Déu, viva la fe de Déu".*»⁷¹

L'antiliberalisme

Aquest aspecte de la propaganda i la ideologia reialista tenia com a objectiu atacar i desprestigiar la concreció del liberalisme, més que no pas el seu model teòric,⁷² com podem veure en aquest fragment d'un pasquí anònim:

«Cerca de dos anys que la España
tenim la Constitució
la misèria se trau de caza
y la peste que tenim a prop.»⁷³

O d'aquesta conversa propagandística:

«Desemnos de especulacions, i anem a la experiència que és mare de la ciència [...]. Què ha succehit a la España desde que tenim la Constitució? Les corts bé han fet les lleys; però moltes de malas i ben pocas de bonas; però ab la advertència que les bonas no han tingut may efecte i totas les malas se han posat en execució.»⁷⁴

Els objectius preferents de la crítica reialista a la praxi liberal seran la desamortització:

70. Fragment del *Sermon que el dia 25 de agosto del presente año [1822] pronunció en la Yglesia el párroco del pueblo de ** de la provincia de Gevona*, al vol. XXI, fols. 133-135 dels PRFVII-APR.

71. «El Indicador Catalán» (20-V-1822), p. 506 (citada per TORRAS, *Liberalismo...*, op. cit., p.19).

72. La mateixa Regència d'Urgell en el seu *Manifest* de 15 d'agost deia que: «*Sorprendidos del ataque que ha sufrido vuestro orden, paz, costumbres [...]; cotejad las ofertas con las obras y las hallaréis en contradicción; éstas deben tenevos desengañados.*» Un altre exemple més tardà (Primera Guerra Carlina) a Pere ANGUERA i Magí SUNYER (ed.), *Diversió de realistes y desengany de liberals. Un poema carlí de la Selva del Camp* (Barcelona 1991), p. 72: «*De la constitució / cap capítol n'han seguit / sinó destrossar la Iglésia / per a mirar son profit / han pelat la nació / i no s'han cuidat de res / no han mirat lo bé dels pobles / sinó lo seu interès.*» La crítica a les idees liberals serà més present a les crides dels dirigents del reialisme, vegeu RODRIGUEZ, *Las proclamas...*, op. cit., i GARRALDA, *Fundamentos...*, op. cit.

73. A]-AHCVP, P. s. XIX, caixa XVI (29 d'octubre de 1821).

74. *Conversa que tingueren lo Bonost y lo Xacó sobre los assumptes de España* (Manresa [1823]) (IMHB, A-12º-op-166).

«Més, béns de frares, capellans
i gent bona que han robat,
al últim tots han parat
en francmasònics mans;
i n'obstant diuhen abans,
que son béns de la nació:
I sab[r]às què vol dir axò?
Béns de aquells de la bobina
que tots súcan en la mina
del millor lladre o masó.»⁷⁵

I també les contribucions, que es convertiran en un element preferent dels reialistes per a demostrar com era de nefasta l'aplicació pràctica del nou règim:

«Antes nos quejàbam de les contribucions perquè alguna vegada habíam de pagar alguna tersa de catastro doble; i ara teníam que pagar deu vegadas més; fins debíam pagar per los consums tant si menjàbam com sino menjàbam.»⁷⁶

Altres aspectes com les quintes també seran objecte de l'atac reialista:

«Antes mos quejàbam de haber de fer algun soldat per lo exèrcit, i l'podíam fer ab d'iners, ara tots habíam de ser soldats, si us'plau per forsa, i punto en boca sinó.»⁷⁷

Però l'encarnació de la malícia del sistema liberal era, segons els reialistes, la Milícia. Aquest cos armat va ser objecte preferent de les seves crítiques, tant a les converses, com en les pasquins:

«Ay Malacianos
sou desgraciats
perquè los servils
guerra vos an alsat.
A contra vosaltres
que aneu contra la lley
ja faran festa los dimonis
en lo mix del infern.»⁷⁸

Però no sols els milicians, també altres col·lectius socials apareixen com a enemics dels reialistes i, per extensió (segons ells), del poble:

«Què són nostres tirans?
Quants advocats, quants notaris,

75. *Conversa entre Manuel i Josepó. Molt instructiva, y a propòsit pera descubrir las embusterias dels fildsopos y constipats de nostres dius* (Vic 1823) (IMHB, A-12º op.166).

76. *Conversa que tingueren lo Bonosí y lo Xacó, op. cit.*

77. *Conversa que tingueren lo Bonosí y lo Xacó, op. cit.*

78. *La llibreta..., op. cit., p. 47.*

quants metges i apotecaris
i usurers comerciants?
[...]
Los uns dells la sanch xúpan
als pobres per sa ganància.
Yls altres ab sa ignorància
vivin dels pobles màtan.»⁷⁹

Són els que han jurat la Constitució per interessos econòmics, els rics de les ciutats representats pels liberals:

«Per la mitat dels delmes
que us varen franquejà
rics i [a]varos de España
tots la vàreu jurà.
Ah infama codícia
y vil ambició
a quants tens allistats
a la constitució.»⁸⁰

En canvi, segons la propaganda reialista, els pagesos i el món rural en general eren el nervi de la revolta a qui ells representaven, com mostra aquesta crida feta als pagesos de Vilafranca:

«Lo vostre exemple a[d]míran
ciutats, vilas grans y xicas
que ningú se á fet voluntari
del règim de malícias.
[...]
Confio molt ab vosaltres
quan serà la ocazió
que ab la vostra compañía
los farem un fart de bastó.»⁸¹

Un altre element a considerar, tot i que exclusivament present a la propaganda reialista més popular, era la vaga impressió que s'estava produint una lluita social,⁸² en la qual els reialistes representarien els pobres i els liberals els rics:

«Lo baró yl Romagosa
nos agueren donat perdó

79. *Segona conversa entre Albert y Pasqual* (Tolosa s.d.) (IMHB, A-12o op. 318).

80. *La llibreta...*, op. cit., p. 80.

81. AJ-AHCVP, P. s. XIX, caixa XIX (29 d'octubre de 1821).

82. Sobre aquest aspecte vegeu RUDÉ, *La multitud...*, op. cit., p. 144 i Manuel ARDIT, *Revolución liberal y revuelta campesina* (Barcelona 1977), p. 287; Joaquín DEL MORAL RUIZ, *Carlismo y rebelión rural en España (1833-1840). Algunas notas aclaratorias e hipótesis de trabajo*, «Agricultura y Sociedad», 11 (1979), ps. 207-251 (ps. 212-215 i 228 per a aquesta qüestió); RÍO ALDÁZ, *Orígenes...*, op. cit., p. 294-295; TORRAS, *Liberalismo...*, op. cit., ps. 94-96; en tots els casos amb exemples del que es diu. En sintonia amb el carlisme, vegeu ANGUERA, *Sobre...*, op. cit., p. 74. Una opinió contrària a MILLÁN, *Resistències...*, op. cit., p. 34.

la yntensió que portàban
de matar los richs y los pobres no.»⁸³

O bé:

«La bara del señor batlla
no la fa anà ygalment
se ajirat contra dels pobres
això no o-mana la lley.»⁸⁴

També trobem un sentiment de pertànyer a una comunitat diferenciada que té com a element clau la llengua, tot i que no ens sembla encertat parlar de «protonacionalisme».⁸⁵ Els dirigents reialistes són lluny de qualsevol ideologia d'aquest tipus, i sovint sembla més un reclam publicitari que cap altra cosa.⁸⁶

«Si la España està perdida
tot [ha] estat per intarès,
los llaons de las Castillas.
Catalunya [h]an guñà[guanyat]
dien[t] que traurien los de[l]mes
posaríen llibertat.
[...]
Al Turriscos (Torrijos) y Mina
Roten y Milans
an sigut la ruína
dels catalans
a la gen composaran
estos malvats
sinó pageu tants duros
sou fusellats.»⁸⁷

La llibertat es critica aprofitant els enfrontaments entre partits i l'agitació

83. *La llibreta...*, *op. cit.*, p. 56.

84. AJ-AHCVP, P.s. XIX, caixa XVII (12 de maig de 1821).

85. Vegeu HOBBSBAM, *Los campesinos...*, *op. cit.*, p. 34.

86. Opinions semblants a la nostra es troben en FRADERA I GARRABOU, *Presentació*, p. 19; ANGUERA, *Sobre...*, *op. cit.*, p. 65; *Dén, rei i fum. El primer carlisme a Catalunya* (Barcelona 1995), p. 11 i *Els precedents del catalanisme, entre els carlins i els liberals*, dins la carpeta *En els orígens del catalanisme. Reus 1893/1993* (Reus 1995); i MORAL RUIZ, *Carlismo...*, *op. cit.*, p. 227 i *La presión...*, *op. cit.*, p. 49. Ens sembla que aquest fet ha estat magnificat posteriorment amb excés per Ramon GRABALOSA, *Carlins i liberals* (Barcelona 1972), p. 11; Josep M. MUNDET, *La Primera Guerra Carlina a Catalunya* (Barcelona 1991), p. 29. Però el més important és que, fins i tot al País Basc i Navarra, on s'havia donat sempre per sobreentès aquest component foralista del reialisme i el primer carlisme ha estat qüestionat amb els estudis de Julio AROSTEGUI, *El carlismo y los fueros vasco-navarros*, dins *Historia del Pueblo Vasco* (Sant Sebastià 1979), vol. 3, ps. 71-135; Maria Cruz MINA, *Fueros i revolució liberal en Navarra* (Madrid 1981), ps. 224-230, i DEL RÍO, *Orígenes...*, *op. cit.*, ps. 300-301 i *Camperols foralistas i contraris a la revolució búrgesa? Un mite que s'esfondria a Navarra*, «Recerques», núm. 22 (1990), ps. 25-44.

87. *La llibreta...*, *op. cit.*, ps. 51-52 i 94

social i política que vivia el país. La llibertat, a més, segons ells, no havia aportat cap avantatge al poble:

«Diputats de la Junta
la més lleal
no volgèran a España
sen tribunal.
Perquè la gen tingecin
més llibertats
tot ha estat al contrari
y ab falcetat.»⁸⁸

Pel que fa a les Corts, la crítica es dirigeix de nou més a la seva praxi que no pas a la seva teoria:

«Què podfan fer los de les Corts que casi tots eren uns morts de fam (i uns b... val més callaro) sinó lleys de sa pròpia conveniència? Axís hem vist que molts de ells han enganxat los millors empleos i ab uns sous que Déu sen vulga apiadà [...]. Per lo regular sempre ixen elegits los més bribons i canallas, com ho veiem per nostras desgràcias en los nostres de Catalufia.»⁸⁹

Propaganda i ideologia contrarevolucionària

La contrarevolució cercava els seus enemics molt lluny en el temps. Així, es deia que les arrels de la revolució estaven en la Reforma:

«Ab aqueix vocabulari
que l'heretgia inventà
passat de tres- cents anys ha
que s'fa guerra al Santuari,
intentant tot lo contrari.»⁹⁰

Passaven també per la Il·lustració:

«España habia estat un regne feliz ab les lleys antigas, i los usos i costums a la española; mes luego que comensaren a introducirse llibres dels filosofistas, les modas i la ilustració dels filòsops ya no hem tingut sinó desordres, misèria i més misèria, i tot va com Déu vol i nosaltres veyem ...»⁹¹

I arribaven a les societats secretes liberals:

88. *La llibreta...*, op. cit., p. 102.

89. *Conversa que tingueren lo Bonost y lo Xacó...*, op. cit.

90. *Tercera conversa entre Albert y Pasqual* (Vic 1823) (IMHB, A-12º op. 167).

91. *Conversa que tingueren lo Bonost i lo Xacó...*, op. cit. Vegeu sobre aquest aspecte HERRERO, *Los orígenes...*, op. cit., ps. 27-53.

«És una secta malvada,
 que baix de nom diferent,
 en tots los regnes se extén
 I fa'l mal a la callada:
 En Fransa és anomenada
 la secta dels jacobins,
 en Nàpols i'ls seus veïns
 Carbonaris, en Bretanya
 Radicals, en nostra Espanya
 Liberals o llibertins.
 Tots estan agermanats,
 i tenen jurat fer guerra
 a Déu i als reys de la terra
 fent reboltar sos estats.»⁹²

Malgrat les dificultats, el reialisme no abandonà la crítica teòrica dels principis del liberalisme, però sempre intentant fer-la assequible als receptors populars. La propaganda reialista afirmarà sistemàticament que les idees liberals, tot i que podien semblar bones, l'experiència havia demostrat que no es podien dur a la pràctica:

«Encara suposat que sían bonas ¿les has vistas may fora del paper? Vull dir ¿les has vistas ni tu, ni ningú, posadas en la pràctica?»⁹³

I això es refermava citant l'exemple francès, sempre present en la propaganda de la contrarevolució:

«Axò no; i encara t' diré que per lo que passa veig que és cosa imposible; encara veig més, veig que tots los que se han empeñat en volerlas practicar no han pogut vèurer lo cap del fil; han estat la causa de la mort de milions de personas, i los matexos caps del motí també han fet cap a l'olla.»⁹⁴

En aquesta línia, la sobirania nacional es comparava amb el món animal (on hi havia una guerra permanent) i es contraposava a l'estructura reial que s'assemblava més al funcionament de la família. Posant com a exemple el que passaria en una casa si hi hagués igualtat, segons ells, és a dir que uns (els més caragirats) dominarien els altres i es perdria la figura de l'hereu que garantia la continuïtat del patrimoni familiar:

«Com aniria la tua casa amb aquesta igualtat? Suposa que tots los teus béns se han de partir en parts iguals entre tu, la tua dona, los fills, mossos, criades [...], quantas disensions, quantas disputas i barallas no hi hagué? Allò semblava

92. *Segona conversa entre Albert i Pasqual, op. cit.* Vegeu sobre aquesta crítica a les societats secretes: HERRERO, *Los orígenes...*, *op. cit.*, ps. 55-70 i AROSTEGUI, *La contrarevolución...*, *op. cit.*, ps. 591-594.

93. *Conversa que tingueren lo Bonost y lo Xacó...*, *op. cit.*

94. *Conversa que tingueren lo Bonost y lo Xacó...*, *op. cit.*

un infern [...], déxat de constitucions, cansons i fulias. En una casa lo pare és qui ha de manar a la família i governarla, i lo mateix deu fer un rey en son regne, i lo contrari seria fer girar el món al revés.»⁹⁵

Precisament, un dels problemes més greus que haurà d'afrontar la propaganda reialista serà que molts dels seus seguidors, especialment els camperols pobres, vegin amb simpatia la idea d'igualtat. Per això intentaran refutar aquesta màxima des de diferents punts de vista, intentant demostrar que és impossible de realitzar, ja que el món i els homes són diferents per naturalesa.⁹⁶ També feien referència als desgavells que es produïen amb la igualtat liberal, bàsicament desordre:

«Ay ay! Jo tinch bon cap, i tu no? Que no som iguals? Pues perquè no tenim tots dos bona memòria i bon talent? Encara no et desengafias de que tot axò de igualtat és una valenta gatada [...]. Entengas: que no som tots iguals, la primera perquè és impossible, la segona perquè Déu no hu ha volgut, la tercera per això, la quarta per allò, la quinta per allò altre.»⁹⁷

Un altre aspecte de la propaganda reialista era l'exaltació d'un suposat passat feliç (real o mític, és igual, però en tot cas identificat clarament a Catalunya amb el desenvolupament de la segona meitat del segle XVIII), diferent d'un present ple de dificultats i incògnites.⁹⁸ Amb tot, oblidaven interessadament que entre 1814 i 1820 l'absolutisme no sols havia estat incapaç de resoldre aquests mateixos problemes, sinó que els agreujà més:⁹⁹

«La Catalunya realista se vestia de gala en medio de la incomparable satisfacción de ver florecer la agricultura, prosperar la industria y grandecerse portentosamente el comercio; pero la Cataluña constitucional se cubre de luto al ver los campos avandonados, desiertos los talleres y estancados los géneros en los almacenes. [...] Aquella florida y opulenta Cataluña que escitaba la admiración no sólo de las demás provincias españolas, sino tambien de la Europa entera. Comparad la Cataluña realista con la Cataluña constitucional. La Cataluña realista descansaba en los brazos de la paz y se regocijaba dulcemente en los días de serenidad y religión que amanecían en ella. Pero la Cataluña constitucional ha estado continuamente agitada por las turbulencias y alborotos, y no ha visto sino días espantosos de tribulaciones y amarguras.»¹⁰⁰

95. *Conversa que tingueren lo Bonost y lo Xacó...*, op. cit.

96. Per exemple, aquest és l'únic tema ideològic tocat expressament pel «Diario de Urgell» (portaveu de la Regència d'Urgell), núm. 30 (7-XI-1822).

97. *Segona conversa que tingueren lo Bonost i lo Xacó sobre los assumptos de España* (Girona [1823]) (IMHB, A-12° op. 166).

98. Característica comuna als moviments socials preindustrials, com assenyala RUDE, *La multitud...*, op. cit., p. 22.

99. Com ens ha demostrat Josep FONTANA, *La quiebra de la monarquía absoluta, 1814-1820* (Barcelona 1971).

100. Manifest de la Regència d'Urgell titulat *Catalanes* (25 d'octubre de 1822). Un exemplar al volum XXI, fols. 160-164 dels PRFVII-APR). Publicat amb el títol d'*A los catalanes* al «Diario

Dins d'aquesta defensa de la tradició, la reivindicació de la família es converteix en un element retòric de primer ordre entre els reialistes, ja que l'estructura patriarcal de la família serveix d'exemple fàcilment comprensible per a entendre com ha d'ésser la societat:

«Cuydado pares,
 alerta mares,
 que de vosaltres
 naix tot lo mal.
 Del poch cuydado
 menos recato dels fills i fillas
 los mal crieau.
 Si als criàveu
 y als ensafiàveu
 mentre son jóvens
 de amar a Déu
 quan morirau
 no temeriu
 de donar comtes
 davant Déu.»¹⁰¹

Però els elements claus de la contrarevolució a tot Europa seran la defensa del tron i de l'altar. La divisa *Déu, pàtria i rei*, com assenyala Lluís Roura,¹⁰² apareix a finals del segle XVIII enfront de les noves idees, com a clam popularitzat enfront del racionalisme i el canvi, i en defensa de la fe i l'ordre. Tot i que els reialistes del Trienni no abusaran d'aquest crit, com després faran els carlins, sí que utilitzaran el de *Rei i religió*:

«Del que passa a España
 ab la Constitució
 destruyt a la Iglèsia
 y a la nostra religió.
 Catòlics a las armas
 per concervar la lley
 que Déu a tots nos mana
 per concervar la lley.
 A nostre soberano
 defenderlo devem
 perquè cil cap nos falta

de Urgel», núm. 10-14 (18/22- x-1822). Un altre exemple semblant és el sermó de Fra Tomas Bou pronunciat a Solsona el 30 de maig de 1824: [Tomas BOU], *Jesu-christ crucificat capità dels servils. Sermó que predicà en lo castell de la real vila de Beyga en la solemne traslació de la imatge dita del sant christo del castell a la capella novament construïda en dit lloch lo dia 30 del mes de maig de 1824* (Manresa 1824).

101. *La llibreta...*, op. cit., ps. 40-41.

102. ROURA, *Poders...*, op. cit., p. 263. Vegeu al respecte l'excel·lent llibre de Pere ANGUERA, *Déu, rei i fum*, sobretot el provocador títol que qüestiona aquesta trilogia clàssica.

tots junts nos hi padrem.
Desgraciada España
ci aguecin mor al rey
seríam tots anàrquichs
ques la més mala lley.»¹⁰³

La figura del rei serà l'element clau que unificarà el realisme enfront de la idea de la sobirania nacional dels liberals. Un rei per sobre del bé i del mal, més mític que real i que, unes vegades mal aconsellat pels nobles i cortesans i unes altres mal aconsellat pels liberals, sempre salva la seva figura.¹⁰⁴ Un món sense rei, igual que sense religió, era un món eixelebrat, arbitrari i injust, on els conflictes entre els poderosos només perjudicaven els pobres:¹⁰⁵

«Lo gubernt realista
y tots los soldats,
posaran a España
pau y unió,
nostra rey a son tron,
y la religió.»¹⁰⁶

O bé:

«Viva la fe y la ley santa
rey, patria y religión.
Y digamos todos a una
muera la Constitución.»¹⁰⁷

En resum, com exposava Bonosí a Xacó: «Un déu, un rey i una sola bossa, i dexat de corts ni governs representatius.»

103. *La llibreta...*, *op. cit.*, ps. 78-79.

104. Sobre la figura del rei pel camperolat pobre, vegeu HOBBSAWM, *Los campesinos...*, *op. cit.*, ps. 34-35; RUDE, *La multitud...*, *op. cit.*, ps. 225-231 i TORRAS, *Liberalismo...*, *op. cit.*, ps. 14-21. Una crítica a aquesta visió per al cas espanyol a MILLÁN, *Per una història...*, *op. cit.*, ps. 47-50.

105. Josep FONTANA, *Guerra del Francès, Guerra de la Independència, Guerra Napoleònica: qüestió de noms o de conceptes?*, «L'Avenc», núm. 113 (1988), p. 25, ha assenyalat per al cas espanyol que la imatge de Ferran VII «no significa per a ells [els pagesos] el sobirà legítim, sinó l'esperança de millora». Per la seva banda, TORRAS, *Liberalismo...*, *op. cit.*, assenjala l'ambigüitat del llenguatge de la revolta.

106. *La llibreta...*, *op. cit.*, p. 100.

107. AJ-AHCVP, P. s. XIX, caixa XVII (7 d'octubre de 1821).